

VII

ΠΩΣ ΑΠΕΜΥΘΕΥΣΕΝ Ο ΙΣΤΙΟΦΟΡΟΣ ΚΛΗΡΟΣ ΤΗΝ ΕΠΙΚΗΝ ΘΕΟΛΟΓΙΑΝ

Ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν ναυτικὴν ἀπαίτησιν τῆς ὑπερβάσεως τῶν ἀλληλοσυγκρουομένων θείων προσώπων καὶ χαρακτήρων ἐτάχθη ἐναντίον τῆς θεολογικῆς παραδόσεως εἰς τὴν Ἰωνίαν ἡ πολιτικὴ πραγματικότης, ἰδίως ἀφ' οὗ ἡ ἀγροτικὴ παραγωγή ἔπρεπε νὰ ἐνισχυθῇ διὰ τῆς εἰσαγωγῆς σιτηρῶν ἐξ ἄλλων χωρῶν. Ἐντὸς ἐνὸς κόσμου, ὃ ὁποῖος δὲν ἐβασίζετο μόνον εἰς τὴν ἀγροτικὴν ἐσοδείαν, ἀλλ' ἐπίσης εἰς τὴν εἰσφορὰν τῶν πλοίων, ἐτέθη ἀπὸ τῆς στιγμῆς αὐτῆς θέμα πολιτικῆς δικαιοσύνης. Ἐὰν οἱ ἄκκληροι ὡς παραγωγικὰ στοιχεῖα τοῦ ἀστικοῦ βίου μετὰ τὴν ἐπίδοσιν των εἰς τὴν θάλασσαν ἐζήτησαν τὴν ἀναθεώρησιν τῶν πολιτικῶν σχέσεων καὶ διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἐστράφησαν ἐναντίον τῶν μυθικῶν στηριγμάτων τῆς ἀριστοκρατίας, οἱ ἐνδιαφερόμενοι ἀντιθέτως διὰ τὴν συντήρησιν τοῦ καθεστώτος, ὅπως εἶχε θεμελιωθῆ ἐπὶ γεωργικῶν βάσεων¹³⁰ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ οἰκισμοῦ, ἐκαλύφθησαν ὀπισθεν τῆς μυθολογίας. Διὰ τοῦ ἔπους τῆς «Ἰλιάδος» οἱ Ὀλύμπιοι δὲν ἐκθειάζονται μόνον ὡς κύριοι τῶν γεγονότων, ἀλλ' ἐπανειλημμένως ὑποκαθιστοῦν τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν πρᾶξιν καὶ δίδουν τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι τὸ πᾶν ἐξαρτᾶται εἰς τὴν ζωὴν ἐκ τῆς ἰδικῆς των πρωτοβουλίας.

Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν οἱ κάτοχοι τῶν γαιῶν στηρίζουν τὴν πλεονεκτικὴν των θέσιν κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς μητροπολιτικῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν ἵπποτικὴν των ἰσχύν: «Ἐκ τῶν ἀρχαίων χρόνων ὅσαις πόλεσιν ἐν τοῖς ἵπποις ἡ δύναμις ἦν, ὀλιγαρχίαι παρὰ τούτοις ἦσαν»¹³¹. Ἦδη ὁμοίως ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ὀγδόου αἰῶνος π. Χ. οἱ νεώτεροι καὶ κατὰ συνέπειαν περιουσιακῶς ἀκατοχύρωτοι κάτοικοι τῶν Ἰωνικῶν πόλεων ἔπρεπε νὰ στραφοῦν ἕνεκα τοῦ ἐπισιτιστικοῦ προβλήματος, τὸ ὁποῖον ἐδημιούργησεν ὁ ὑπερπληθυσμὸς, εἰς τὴν θάλασσαν μὲ κατεύθυνσιν τὸν φοβερόν, ἀλλὰ φημιζόμενον διὰ τὴν εὐφορίαν τῶν παραλίων τοῦ Εὐξείνου πόν-

τον. Ἡ ἐμπορικὴ σύνδεσις πρὸς τὴν «Κολχίδα»¹³² θὰ ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ διὰ ξηρᾶς παρὰ τὴν ἐχθρότητα τῶν ἀπωθηθέντων ἄλλοτε παρακτίων λαῶν¹³³, ἢ δυναστεία ὅμως τῶν Μερμναδῶν τῆς Λυδίας ἀπέκλεισε τοὺς δρόμους τῆς ἐνδοχώρας πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς νότον¹⁶ εἰς τὴν προσπάθειάν της νὰ ἐκβιάσῃ φόρον ὑποτελείας. Ἐνώπιον τοῦ ἀδιεξόδου ἐνεφανίσθησαν τότε τὰ πλωτὰ μέσα μεταφορᾶς, χάριν τῶν ὁποίων διεξήγετο ὁ «Τρωϊκὸς πόλεμος», ὡς ἐλπίς σωτηρίας κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἰππικὴν δύναμιν τῶν γαιοκτημόνων, οἱ ὁποῖοι ἀπεδεικνύοντο ἀνίσχυροι νὰ λύσουν τὸ πρόβλημα τῆς τροφῆς καὶ συγκεκριμένως νὰ κάμψουν τὴν ἀντίστασιν τῶν δασμολόγων τοῦ θαλασσίου διαδρόμου πρὸς τὸν Βόσπορον παρὰ τὴν στρατιωτικὴν των σύμπραξιν. Ἐκ τῶν ἱστιοφόρων αὐτῶν ἵππων, τοὺς ὁποίους ἐκληρονόμησαν, ὅσοι δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ μετάσχουν εἰς τὴν διαίρεσιν τῆς γῆς, ἀνεχώρησαν οἱ ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὴν διάρκειαν πιθανῶς μιᾶς νυκτερινῆς ἐπιδρομῆς ἐξεπόρθησαν τὸ φρούριον τοῦ Ἴλίου, διὰ νὰ ἐπιτύχουν δι' ἐνός «τεχνάσματος», ὅ,τι δὲν κατώρθωσεν ἡ ἰπποτικὴ ἐκστρατεία.

Ἄφ' ὅτου ὅμως παρεβιάσθησαν τὰ στενὰ τῶν Δαρδανελλίων καὶ οὐσιαστικῶς ἐλύθη τὸ πρόβλημα τοῦ ἐπισιτισμοῦ τῆς Ἰωνίας καὶ κατ' ἐπέκτασιν ὀλοκλήρου τῆς οὕτως ἢ ἄλλως πτωχῆς εἰς γεωργικὰ ἐδάφη Ἑλλάδος, ἢ ὁποία καὶ προηγουμένως¹³⁴ εἶχεν ἐπιχειρήσει κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Ἀργοναυτικῆς ἀποστολῆς νὰ διέλθῃ διὰ τῶν «Συμπληγάδων» πετρῶν, τὰ πολιτικὰ πράγματα τῶν ναυτικῶν πόλεων ἐτέθησαν ἐπὶ νέας βάσεως. Δὲν εἶχεν ἐξουδετερώσει τὴν ἀντίστασιν τῆς Τροίας ὁ ἰππότης, ἀλλ' ὁ ναύκληρος. Δὲν ἦτο ἐπομένως ἡ γῆ ὁ βασικὸς παράγων τῆς ζωῆς, ἀλλ' ἡ θάλασσα. Ὁ θεὸς τῶν κυμάτων διὰ τοῦτο ἐμφανίζεται περὶ τὴν Μυκάλην ὡς συνεκτικὴ δύναμις τοῦ Πανιωνίου δεσμοῦ¹³⁵. Ἐὰν ὅμως ὁ Ποσειδῶν ἐλατρεύετο χάριν τῆς εὐμενείας του εἰς τὴν θάλασσαν, ἡ πόλις ἀντελήφθη, ἀφ' ὅτου ἔπαυσε νὰ εἶναι αὐτάρκης διὰ τῶν γεωργικῶν της ἐκτάσεων, ὅτι δὲν εἶχε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ στηρίζεται κρατικῶς εἰς τὴν ἀρμυδιότητα τῶν κληρῶν.

Ἐξ ἀντιπερισπασμοῦ πρὸς τὴν ἀμφισβήτησιν τῶν πολιτικῶν τῶν προνομίων οἱ κάτοχοι τῆς ἐγγείου περιουσίας λαμπρύνουν ἔκτοτε τὸν μῦθον καὶ προσπαθοῦν διὰ τῆς αἴγλης τῶν θείων κατορθωμάτων καὶ τῆς ποιητικῆς καταδίκης τῶν διαμαρτυρομένων, ὅπως τοὺς ἐξεπροσώπησεν ὡς «αἰσχιστος ἀνὴρ»¹³⁶ ὁ Θερσίτης, νὰ θορυβήσουν τοὺς ἀνθρώπους τῶν πλωτῶν κλήρων. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν σιωπηλῶν περιπετειῶν τοῦ Ὀδυσσεῶς εἰς τὸ πέλαγος ὁ Ὅμηρος μεταθέτει τὸν ἀγῶνα διὰ τὴν Τροίαν εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ ἐνδόξου Μυκηναϊκοῦ κράτους. Ἀντὶ ὅμως νὰ ὑμνήσῃ τοὺς ἡρωϊσμοὺς τῆς πολιορκίας καὶ τὴν θριαμβευτικὴν τῆς ἐκβασίν δια τὸς ἐφίππους, τοὺς ὁποῖους κατὰ τὰ ἰσχύοντα πρὸ τῆς διαδόσεως τοῦ σιδήρου παρουσιάζει μαχομένους ἐπὶ ἀρμάτων¹³⁷, ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τῶν Μουσῶν, διὰ νὰ παραστήσῃ τὴν ὀργὴν τοῦ ἀδικομένου ἐναντίον τοῦ αὐθαιρέτου, τοῦ ἀναγκαστικῶς εἰς τὰ ἐσωτερικὰ ζητήματα τοῦ κοινοῦ στρατοπέδου ὑποτασσομένου νικητοῦ, ὁ ὁποῖος δὲν ἐδικαιοῦτο νὰ καρπωθῆ ὅ,τι κατέκτησε διὰ τῆς ἡρωϊκῆς του δυνάμεως. Ἡ πολιτικὴ αὐτὴ ἔντασις μεταξὺ τῶν ἀκτημόνων φορέων τῆς κινητῆς περιουσίας, οἱ ὁποῖοι εὕρισκοντο εἰς τὴν γενέτειραν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν κυρίων τῆς γῆς, ὑπῆρξε τὸ κεντρικὸν θέμα τοῦ πολεμικοῦ Ἔπους, τὸ ὁποῖον ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ὑποστήριξιν τοῦ κοινωνικῶς ἀνατρεπομένου καθεστῶτος διὰ τῆς ταυτίσεώς του πρὸς τὴν ἰσχυροτέραν Ἀχαικὴν δύναμιν πρὸ τῆς Ἰωνικῆς μεταναστεύσεως.

Ὅσον ὅμως ὁ ἵπποτικὸς κόσμος ἀναγκάζεται πολιτικῶς νὰ ὑποχωρήσῃ ἐνώπιον τῶν πλεόντων, οἱ ὁποῖοι ἀποκτοῦν εἰς τοὺς ξένους τόπους «μυρὶ ἄγοντες ἀθύρματα νηὶ μελαίνῃ»¹³⁸ τὴν οἰκονομικὴν δύναμιν, διὰ νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν γενέτειραν καὶ νὰ «ἐκδικηθοῦν» τοὺς σφετεριζομένους οὐσιαστικῶς τὴν ἰδικὴν των περιουσίαν, ἐφ' ὅσον τὰ πάτρια ἐστηρίζοντο εἰς τὴν ναυτικὴν των πρᾶξιν, τόσον ἡ Ἐπικὴ ποίησις ἀποκαλύπτει ὡς πεδλίον τῆς δράσεως ἀντὶ τῆς ξηρᾶς τὴν θάλασσαν, ἡ ὁποία δὲν εἶχε θέσιν δι' ἄλλους θεοὺς, πλὴν τοῦ κυρίου τῆς τρικυμίας καὶ τῆς ἐμπνευστρίας τῶν διανοητικῶν εὐρημάτων. Ἡ «Ὀδύσεια» διὰ

τουῦτο, ἡ ὁποία διεκτραγωδεῖ τὸν ἀγῶνα τοῦ ἐκπορθητοῦ τῆς Τροίας ἐναντίον τῶν τεράτων, τῶν ἀξένων ἀνθρώπων καὶ τῶν φυσικῶν στοιχείων

(«δεΐδια μὴ μ' ἐξαῦτις ἀναρπάξασα θύελλα
πόντον ἐπ' ἰχθυόεντα φέρη βαρέα στενάχοντα
ἤέ τί μοι καὶ κῆτος ἐπισεύη μέγα δαίμων
ἐξ ἄλδος»¹³⁹)

ὡς προϋπόθεσιν τῆς τιμωρίας τῶν γαιοκτημόνων διὰ τὴν παραβίασιν τοῦ οἰκογενειακοῦ ἀσύλου κατὰ τὴν ἀπουσίαν του χάριν τῆς κοινῆς ὑποθέσεως, ἀποτελεῖ τὴν πρώτην συστηματικὴν ἀπομύθευσιν τῆς Ἑλληνικῆς θεολογίας. Καθ' ὃν χρόνον μεταθέτει τὰ σπουδαῖα γεγονότα ἐκ τῆς περιοχῆς τῶν ἱπποτικῶν πράξεων, ἡ ὁποία δὲν ἐνδιέφερε τὴν διήγησιν, πρὸς τὸν ἄξιον προσεκτικῆς παρατηρήσεως ἐπικίνδυνον χῶρον τῶν ἱστιοδρόμων, ἀποκλείει τὴν δραστηριότητα τῶν θεῶν καὶ τοὺς θέτει κατ' οὐσίαν ἐκτὸς τῆς ἐπικαιρότητος πλὴν τῆς τερατώδους ἐκφράσεως τοῦ Ποσειδῶνος, τὴν ὁποίαν δαμάζει διὰ τῶν συμβουλῶν τῆς Ἀθηνᾶς ἢ ἀνθρωπίνη εὐφυΐα καὶ τόλμη.

Ἀνεξαρτήτως τῆς κοινωνικῆς τῶν τοποθετήσεως τὰ Ὀμηρικὰ Ἔπη διὰ τῆς ἐντυπώσεως, τὴν ὁποίαν προεκάλεσαν, ἐθεωρήθησαν ὡς ἐμβλήματα τοῦ ἱστορικῶς ἐκπνέοντος ἀριστοκρατικοῦ κόσμου, ὁ ὁποῖος εἶχε τὴν συνήθειαν νὰ ἐπιδοτῇ τοὺς ὕμνωδους τῶν θρησκευτικῶν καὶ τῶν ἡρωϊκῶν του κατορθωμάτων: «Ἔργ' ἀνδρῶν τε θεῶν τε, τά τε κλείουσιν ἀοιδοί»¹⁴⁰. Ἀφ' ὅτου διὰ τὸν λόγον αὐτόν, ὅσοι ἀπέκτησαν ἀντὶ τῶν ἀγρῶν ἱστιοφόρους κλήρους, διεξάγουν εἰς τὴν Ἰωνίαν τὸν ἀγῶνα τῆς συμμετοχῆς των εἰς τὴν διοίκησιν, ἀντιλαμβάνονται τοὺς ραψωδοὺς ὡς συμμάχους τῆς προνομιακῆς τάξεως, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ σκοποῦ παραποιῶν τὴν ἀλήθειαν. Ἐκ τῆς καταγγελίας «πολλὰ ψεύδονται ἀοιδοί»¹⁴¹ δὲν διέφυγεν οὔτε ὁ Ὀμηρος οὔτε ὁ Ἡσίοδος¹⁴², ὁ ὁποῖος μάλιστα διὰ τῆς παρουσιάσεως τοῦ Διὸς μετὰ τὴν ἐπικράτησιν του ἐπὶ τῶν Τιτανικῶν δυνάμεων ὡς ἐγγυητοῦ τῆς δικαιοσύνης ἐναντίον τῶν σιδηροφράκτων βιαστῶν της ἔθεσε τὴν θρησκείαν τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς ἠθικῆς βάσεως τοῦ ἄστεος. Διὰ τὸν ἐκ-

πρόσωπον ὅμως τοῦ γενεαλογικῶς ἀνομοιογενοῦς πληθυσμοῦ τῆς Ἰωνίας οἱ ἐνδοξώτεροι ἐκ τῶν ποιητῶν «πλεῖς ἐφθέγγαντο θεῶν ἀθεμίστια ἔργα»¹⁴³. Μόνον καὶ μόνον ἐπειδὴ ἐκινουῦντο εἰς τὴν περιοχὴν τῶν μυθικῶν παραστάσεων, ἐπολιτεύοντο ὑπὲρ τοῦ κοινωνικοῦ καθεστῶτος. Εἰς τὴν πραγματικότητα ἦσαν οἱ περισσότερον ἐπικίνδυνοι φύλακες τῆς παραδόσεως, ἡ ὁποία δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ λύσῃ τὰ ἐπίκαιρα προβλήματα, διότι δὲν ἐβασίζοντο εἰς τὴν μνήμην καὶ τὴν φαντασίαν, ἀλλ' εἰς τὴν κοινὴν αἴσθησιν. Δὲν ἦσαν διὰ τὸν λόγον αὐτὸν οἱ θεοὶ τοῦ Ὀλύμπου ὑπεύθυνοι διὰ τὸ τί ὄφειλε νὰ συμβῆ μεταξύ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ ἐξετασθοῦν τὰ ἐκάστοτε δεδομένα τῆς πράξεως χωρὶς τὴν μυθικὴν τῆς κάλυψιν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ Ὀλύμπιοι ἔχασαν εἰς τὴν Ἰωνίαν τὴν ἐνεργητικὴν τῶν σχέσιν πρὸς τὴν πραγματικότητα, τόσον τὴν πολιτικὴν τῶν διαστάσεων ὅσον καὶ τὴν ἀναφορὰν τῶν εἰς τὴν φύσιν καὶ ἄφησαν τὰ θέματα τοῦ ἀστικοῦ βίου εἰς τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν τῶν «ἀειναυτῶν»¹⁴⁴ ἢ τοῦ «αἰσυμνήτου»¹⁴⁵ καὶ τὸν φυσικὸν κόσμον εἰς τὴν κριτικὴν παρατήρησιν τῶν ἀνθρώπων, τοὺς ὁποίους δὲν ἐνδιέφερε τὸ ὑπερφυσικὸν γεγονός, ἡ μυθικὴ ἐξήγησις τῶν φαινομένων, ἀλλ' ἡ ἐσωτερικὴ αἰτία τοῦ γίνεσθαι, ἡ φυσικὴ ἀρχὴ τῆς κινήσεως καὶ τῆς ἀλλαγῆς, ὅπως ὑπέπιπτεν εἰς τὴν αἴσθησιν. Ὅσα ἐκ τῶν θεμάτων τῆς ζωῆς προκαλοῦν τὸ γενικὸν ἐνδιαφέρον, δὲν παρουσιάζονται ἀπὸ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ὡς ἐμπνεύσεις ὠρισμένων εὐαισθητῶν, ἀλλ' ὡς ἀποτελέσματα τῆς διαπιστώσεως τῶν ἀντικειμενικῶς εἰς τὸν κόσμον τῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας ἐλεγχομένων πραγμάτων.

VIII

ΦΥΣΙΣ ΚΑΙ ΛΟΓΟΣ, ΤΑ ΕΠΑΘΛΑ ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΟΥ ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ἡ δῆλωσις τῶν ἐμπορικῶν ἀντικειμένων προϋπέθετε τὴν ἐπιλογὴν καὶ τὸν ὑπολογισμόν, τὸν «λόγον» ὡς ἀπόδοσιν τοῦ εἴδους καὶ τῆς ποσότητός των. Ἐνεκα τοῦ «λογικοῦ» τῆς χαρακτῆρος ἢ ποιοτικῆ καὶ ἀριθμητικῆ αὐτῆ παράστασις δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παραλλάσση καὶ νὰ ἐκτιμᾶται ἀναλόγως τοῦ τρόπου τῆς ἐκθέσεως, νὰ ἔχη μεγαλυτέραν ἀξίαν, ὅσον ὑψηλότερον «ἔπταντο» τὰ ἔπη¹⁴⁶. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν μυθικὴν διήγησιν τὴν ἐχαρακτήριζεν ἡ βασιμότης, τὸ γεγονός, ὅτι ἐστηρίζετο «διὰ τῶν ποδῶν» ἐπὶ τῆς πραγματικότητος. Ὁ πεζὸς λόγος ἀντέκρουσεν ἔκτοτε τὸν μῦθον, διὰ τὴν ὁδηγήσῃ τὴν Ἑλληνικὴν διανόησιν ἐπέκεινα τῶν ὑποκειμενικῶν μέτρων καὶ τοῦ ποιητικοῦ εἴρμου εἰς τὸν ἐλεύθερον χῶρον τῆς «φυσικῆς» ἐμφανίσεως τῶν ὄντων. Ἰδίως ἀφ' ὅτου παρελήφθη χάριν τῶν συναλλαγματικῶν ὑποθέσεων τὸ ἀλφάβητον τῶν Φοινίκων, ἀρχίζει κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Ἰωνίαν καὶ ἀργότερον εἰς τὴν ἄλλην Ἑλλάδα ἡ προβολὴ τῶν κοσμικῶν γεγονότων ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῶν ἐμπορευμάτων, ἀνεξαρτήτως δηλαδὴ τῆς ἀξιώσεως τοῦ ἀριστοκρατικοῦ παρελθόντος καὶ ἐντάσση διὰ τῆς ποιήσεως τὰ παρόντα καὶ τὰ μέλλοντα εἰς τὴν θεολογικὴν του κατεύθυνσιν. Ὅ,τι ἐνεφανίζετο «φυσικῶς», δὲν ὑπεστήριζε τώρα μίαν ὠρισμένην κρατικὴν παράδοσιν, ἀλλ' ἐξέφραζεν, ὅ,τι οὐσιαστικῶς ἴσχυε δι' ὅλους ἀνεξαιρέτως. Ἐναντι τῆς μυθικῆς παρουσιάσεως τοῦ τρόπου ζωῆς καὶ τῶν δικαιωμάτων μιᾶς ἐξαιρετικῆς οἰκογενείας ἢ φυσικῆ ἐκδήλωσις εἶχε γενικὴν ἀναφοράν. Δὲν ἦτο ἐπικύρωσις τῆς θέσεως ἐνὸς γένους, ἀλλ' ἐνδιέφερε τοὺς ἀνθρώπους ὡς σύνολον.

Ἡ ἐξέλιξις αὐτῆ ἐσήμαινε πρῶτον, ὅτι φυσικὰ ὄντα δὲν μετεβάλλοντο, ἀλλ' ἦσαν ἐπὶ μέρος ὄψεις ἐνὸς ἀνεπαναλήπτου μεγέθους, ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ ὁποίου ἀνῆκεν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ λόγου καὶ δεύτερον ὅτι ἐνώπιον τῶν φυσικῶν ὄντων

οἱ ἄνθρωποι δὲν διεκρίνοντο διὰ τῆς ἰδιαιτέρας καταγωγῆς, τῆς περιουσιακῆς δυνάμεως ἢ τῆς ποιητικῆς εὐαισθησίας, ἀλλ' ἀντιθέτως συνεδέοντο μεταξύ των διὰ τῆς λογικῆς ὑποχρεώσεως νὰ τὰ ἐννοήσουν, ὅπως ἔχουν. Ἐὰν τὸ ἀντικειμενικὸν μέγεθος εἶχε καθολικὴν σημασίαν, διέθετε κατ' ἀκολουθίαν καὶ ὁ ὑποκειμενικὸς παράγων εἰς τὴν ἀντιληπτικὴν του δύνάμιν ἐσωτερικὴν ἐνότητητα. Μεταξὺ τῆς φύσεως, ὡς τοῦ γενικωτάτου ὄντος καὶ τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ἐκπροσώπου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἀναπτύσσεται ἀπὸ τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς στιγμῆς ὡς ἄμεσος σύνδεσμος ἡ λογική. Ὅσοι δὲν σκέπτονται μυθικῶς, σχετίζονται πρὸς τὴν ἐνιαίαν ὄντοτητα, τῆς ὁποίας ἐκφράσεις ἀποτελοῦν τὰ στοιχεῖα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ περιβάλλοντος. Οἱ ἄνθρωποι καὶ γενικῶς τὰ ἔμβια προέρχονται εἰς τὴν ἐκάστοτε μορφήν των ἐκ τῆς θεμελιώδους αὐτῆς ὑπάρξεως, ἡ ὁποία τὰ καλεῖ μετὰ τὴν παρέλευσιν ὠρισμένου χρόνου εἰς τὴν ἀρχικὴν τῆς σύστασιν.

Διὰ τὴν ὀνομασίαν τοῦ ὄντος, ἐκ τοῦ ὁποίου προέκυπτεν ἡ ζωὴ καὶ κατὰ συνέπειαν ὁ ἀνθρώπινος κόσμος καὶ τὰ ἠθικά του γεγονότα, ὅ,τι ἐθεωρεῖτο δίκαιον ἢ νόμιμον, οἱ ἀγωνιζόμενοι ἐναντίον τῶν πολιτικῶν ἐκπροσώπων τοῦ Ὀλυμπιακοῦ κράτους ἐχρησιμοποίησαν τὴν θεμελιώδη λέξιν τοῦ πολιτισμοῦ, ἡ ὁποία ἐσήμαινε τὴν βλάστησιν καὶ τὴν αὔξησιν τῶν φυτῶν. Εἰς τὸ γεωργικὸν κλίμα τῆς μεγάλης Μητρὸς, τῆς Ρέας ἢ τῆς Κυβέλης, ἡ «φύσις»: τὸ γεγονὸς τῆς ἀναπτύξεως τῶν σπερμάτων, ἐκ τῶν ὁποίων ἐτρέφετο ἡ ζωὴ, ἀπετέλεσεν ὡς ἔμβλημα ἐναντίον τοῦ μύθου τὸ πνευματικὸν παράστημα τῆς ἀρχαιοτάτης αὐθεντίας, τῆς προυποθέσεως ὅλων τῶν συμβάντων: τῆς οὐσίας τῶν ὄντων, πρὸς τὴν ὁποίαν ἔπρεπε νὰ συνδεθοῦν λογικῶς οἱ ἄνθρωποι, διὰ νὰ εὗρουν, ὅ,τι ἔπρεπε νὰ ἰσχύῃ ἀπολύτως καὶ χωρὶς ἐξαιρέσεων. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς ὁ φυσικὸς κόσμος, ὁ ὁποῖος δὲν ἔπρεπε νὰ ἔχη σχέσεις πρὸς τοὺς θεούς, οὔτε νὰ τὸν ἔχουν κατασκευάσει οὔτε νὰ τὸν ὀρίζουν χάριν τῶν ὀπαδῶν των, ἀλλὰ νὰ παρουσιάσῃ κοινὴν ὄψιν διὰ τοὺς ἀνθρώπους ἐν γένει¹⁴⁷, ὑπῆρξε τὸ κριτήριον τῶν σκέψεων καὶ τῶν ἔργων, ὁ σκοπὸς καὶ ἡ δικαίωσις τῆς ὑπάρξεως, ἡ ὁποία

ὑπερεπήδησε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐντὸς τῶν Ἰωνικῶν πόλεων τὴν Ὀλυμπιακὴν τῆς κηδεμονίαν.

Βεβαίως οἱ πρῶτοι φυσιολόγοι δὲν ἐθεώρησαν τὴν αὐθεντίαν τοῦ κόσμου ὡς οὐδέτερον μέγεθος, ἀλλ' ὑπὸ τὸ κράτος τῆς βιομορφικῆς θρησκείας τῶν Λυδῶν ὡς μίαν ζῶσαν ὑπαρξιν, τὴν ὁποίαν ἐχαρακτήριζεν οὐσιαστικῶς ἡ θρεπτικὴ λειτουργία. Ἀφ' ἧς στιγμῆς ὁμοῦς ἐζητήθη ὁ ἐγγύτερος χαρακτηρισμὸς αὐτῆς τῆς ὄντοτης ἐπέκεινα τῶν θεολογικῶν παραστάσεων καὶ ὁ Θαλῆς προέτεινε ὡς βασικὴν τῆς ποιότητα τὸ ὕδωρ (ὅ,τι διέδιδεν ἡ Φοινικικὴ παράδοσις τῶν ἀρχικῶς ἀβυσσαλέων ὑδάτων τῆς Μεσοποταμίας¹⁴⁸ καὶ ἀπεδείκνυεν ὁ ναυτικὸς βίος ὡς προϋπόθεσιν τῆς τροφῆς καὶ τῆς ἰσχύος τῶν κατοίκων τῆς Μιλήτου), ἡ φύσις παρουσιάζεται ὡς παγκόσμιος χῶρος ὄχι μόνον τῆς ἀφαιρέσεως τῶν θεῶν ἐκ τῆς δικαιοδοσίας τοῦ λόγου, ἀλλὰ καὶ τῆς ὑπερβάσεως τῶν ἀγροτικῶν βιωμάτων καὶ (ὅσον ἐπέδιδεν ὁ ἀστικὸς βίος, ὥστε νὰ μετατίθεται τὸ βᾶρος τῶν ἀποφασιστικῶν πράξεων εἰς τὴν διανοητικὴν σχέσιν) τῶν ὑλικῶν τῆς ἀπόψεων, τῆς ὑγρασίας, τοῦ ἀέρος ἢ τοῦ πυρός, μέχρις ὅτου ἀπέκτησε καθαρῶς πνευματικὸν χαρακτῆρα καὶ ἀπετέλεσεν (ὑπὸ τὴν ἐννοίαν τῆς ὑπεραισθητῆς οὐσίας) τὴν φιλοσοφικὴν ὑπόστασιν τῶν φαινομένων τοῦ εἶναι, τὴν μεγαλυτέραν ὄντολογικὴν κληρονομίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος εἰς τὴν Εὐρώπην.

Προτοῦ ὁμοῦς ἡ φύσις ἀποκτήσῃ τὸ μεταθεολογικόν τῆς περιεχόμενον, ἀπετέλεσε τὸν ἀντίποδα τῆς πόλεως, ἀφ' ἧς στιγμῆς ὁ νόμος ἐνεφανίσθη ὡς «τύραννος τῶν ἀνθρώπων»¹⁴⁹ καὶ ἰδίως ἀφ' ὅτου παρεχώρησε τὴν πολιτικὴν του θέσιν εἰς τὴν αὐθαιρεσίαν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἐστηρίζοντο εἰς τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν συνήθως ξένων κρατῶν. Ὅσον ἐξευτελίζετο ἡ προσωπικὴ ἀξιόπρεια τοῦ ἀνθρώπου καὶ κατέρρεεν ἠθικῶς ὁ πολιτισμὸς μετὰ τὴν μετάθεσιν τοῦ βάρους τῆς ἱστορίας ἐκ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Ἀνατολήν, τόσον περισσότερον ἐπιστεύετο, ὅτι «τὰ κατὰ φύσιν, ὡς οἶόν τε κάλλιστα ἔχειν, οὕτω πέφυκε»¹⁵⁰ καὶ ὅτι «φύσει πάντες πρὸς ἀρετὴν γεννώμεθα»¹⁵¹, τόσον περισσότερον ἐνεφανίζετο ὡς σκοπὸς τῆς ζωῆς ἡ συμφωνία πρὸς τὴν φυσικὴν τάξιν («ὁ-

μολογουμένως τῇ φύσει ζῆν»¹⁵²), τόσον περισσώτερον προέβαλλεν ἢ φύσις ἀντὶ τῆς πόλεως ὡς ἅγιον μέγεθος, τόσον περισσώτερον ἐκρίνετο ἀξία νὰ ὑποδεχθῆ τὸν θεόν, ὁ ὁποῖος ἐγκαταλείπει ἔκτοτε τὴν πνευματικὴν του σφαῖραν καὶ «διὰ πάντων ἐρχόμενος»¹⁵³ ἀποκαλύπτεται εἰς τὸν ἄνθρωπον ὡς «ὀρθὸς λόγος τῆς φύσεως»¹⁵⁴.

Ταυτοχρόνως πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν αὐτὴν δημιουργίαν τῶν ὄρων τῆς φυσικῆς ἀποκαλύψεως τοῦ θεοῦ ὁ νέος τρόπος παρουσιάσεως τῶν ἀντικειμενικῶν μεγεθῶν ὑπερεπήδησεν ἤδη κατὰ τὴν Ἰωνικὴν του περιόδου τὴν ὑποκειμενικὴν του βάσιν καὶ ὅπως ἄλλοτε ὁ μῦθος εἶχεν ἀποτελέσει τὴν ἐσωτερικὴν ὄψιν τοῦ κόσμου διὰ τῶν ἀνθρωπολογικῶν του παραστάσεων, ἐνεφανίσθη ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς κοσμικῆς πραγματικότητος. Ὁ λόγος δὲν ἦτο μόνον ἡ πεζὴ ὁμιλία οὔτε μόνον ἡ ὀρθὴ δήλωσις τῶν ὄντων, ἀλλ' ἡ ἐσωτερικὴ διάστασις τοῦ εἶναι. Ὅσον κατελύετο ἡ μυθικὴ κοινωνία καὶ παρέδιδε τὴν θέσιν της εἰς τὴν ἀστικὴν πολιτείαν, ἀνεκαλύπτοντο καὶ τὰ ζωτικὰ γεγονότα τῆς ὑπάρξεως ὡς ἀποτελέσματα τῆς λογικῆς σταθμίσεως τῶν πραγμάτων. Ἀφ' οὗτου δὲν καθορίζει τὴν γενικὴν στάσιν ὁ θεὸς τοῦ Ὀλύμπου, ἀλλ' ἡ ἐξέτασις τῶν δεδομένων τῆς πράξεως, ὅπως ἐνεφανίζοντο εἰς τὴν ἀντίληψιν τῶν μετόχων τοῦ κράτους, ὁ λόγος παρουσιάζεται ὡς ἡ θεμελιώδης κοσμικὴ δύναμις.

Ἀντὶ νὰ τερματίσῃ τὴν δημοκρατικὴν αὐτὴν ἐκκοσμίκευσιν τοῦ λόγου, ἡ πτώσις τῆς πόλεως ὑπῆρξεν ὁ ἱστορικὸς ὄρος τῆς ἀποθεώσεώς του. Ὅσον ὀλιγώτερον ἐβασίζοντο τὰ ἐπίγεια πράγματα εἰς τὴν κοινὴν λογικὴν των ἐκτίμησιν, τόσον περισσώτερον ἀπεμακρύνετο ἐκ τῆς γῆς ὁ λόγος, διὰ νὰ συμπέσῃ πρὸς τὴν θείαν φύσιν. Τὴν ἐποχὴν τῶν Στωϊκῶν ὁ λόγος ἐκθειάζεται ὡς «δημιουργὸς τοῦ σύμπαντος» καὶ ὡς «ψυχὴ τοῦ Διός»¹⁵⁵. Ἀφ' ἧς στιγμῆς ὁ Χρῦσιππος τὸν θεωρεῖ ὡς ποιητικὸν αἷτιον τῆς ὕλης («τὸ ποιοῦν τὸν ἐν αὐτῇ λόγον»¹⁵⁶) καὶ ὁ Κλεάνθης ὡς «ἡγούμενον τῶν ἐν τῷ κόσμῳ»¹⁵⁷ ἀπὸ κοινοῦ πρὸς τὸν Ζήνωνα, ὁ ὁποῖος ὁμιλεῖ περὶ τῆς λογικῆς ἀποκαλύψεως τοῦ θεοῦ διὰ τῆς κοσμικῆς φύ-

σεως («διά ταύτης δὲ διαθεῖν τὸν τοῦ παντὸς λόγον»¹⁵⁸), ἡ φυσικὴ καὶ ἡ λογικὴ συμπίπτουν πρὸς τὴν θεολογίαν. Ὅ,τιδὴποτε ἦτο κατ' οὐσίαν ὁ θεός, ἔφερεν ἔκτοτε τὴν διπλῆν διάστασιν τῆς φιλοσοφίας, τὸν λόγον καὶ τὴν φύσιν ὡς ἱστορικόν του χαρακτῆρα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
 ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
 ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
 ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΙΧ

Ο ΖΕΥΣ ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΠΑΡΕΜΒΑΤΙΚΗΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Ἐάν εἰς τὴν Ἰωνίαν ἡ ἔννοια τοῦ θεοῦ ὑπερέβαλεν ἔνεκα τῆς πρωτοῦ κοινωνικῆς καταρρέουσας τῶν εὐπατριδῶν τὴν μυθικὴν τῆς παράδοσιν, εἰς τὴν μητροπολιτικὴν Ἑλλάδα ἡ γῆ συνέχισε νὰ τροφοδοτῇ τὴν μυθολογίαν, ἐφ' ὅσον ἐξηκολούθησε νὰ παρέχῃ τὴν βάσιν τῆς ζωῆς καὶ νὰ παρουσιάζῃ, προτοῦ ἡ πόλις στραφῇ πρὸς τὴν θάλασσαν¹⁵⁹, τὸ κύριον πρόβλημα, ὅσων ἔχασαν τὴν κυριότητά της διὰ τῆς βίας καὶ τῆς στρεψοδικίας τῶν εὐγενῶν, διὰ τοὺς ὁποίους δὲν ἴσχυεν ἄλλος νόμος, ὅπου κατελύετο ἡ ἔννοια τῆς φυλῆς διὰ τῶν ἀπαιτήσεων τῆς ἰδιοκτησίας, πλὴν τοῦ οἰκογενειακοῦ τῶν συμφέροντος: «Ἦν γὰρ αὐτῶν ἡ πολιτεία τοῖς τε ἄλλοις ὀλιγαρχικῇ πᾶσι καὶ δὴ καὶ ἐδούλευον οἱ πένητες τοῖς πλουσίοις καὶ αὐτοὶ καὶ τὰ τέκνα καὶ αἱ γυναῖκες ἠργάζοντο τῶν πλουσίων τοὺς ἀγρούς.. καὶ εἰ μὴ τὰς μισθώσεις ἀποδιδούεν, ἀγώγιμοι καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ παῖδες ἐγίνοντο»¹⁶⁰.

Δύο ἦσαν τὰ θρησκευτικὰ ἐπακόλουθα τῆς κοινωνικῆς αὐτῆς ἀτασθαλίας, α) ἡ βαθμιαία ἐγκατάλειψις τῆς διοικητικῆς εὐθύνης ἐκ μέρους τοῦ Διός, τὸν ὁποῖον παρουσίασεν ὁ Ἡσίοδος ὡς ἐγγυητὴν τοῦ δικαίου καὶ ὡς τιμωρὸν τῶν αὐθαιρέτων διατεθειμένον νὰ φθάσῃ ἐξ ἀγανακτήσεως μέχρι τῆς καταστροφῆς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους τῆς ἐποχῆς τοῦ σιδήρου¹⁶¹ καὶ β) ἡ ἐπιδημικὴ ἐξάπλωσις τῆς Διονυσιακῆς λατρείας, ἡ ὁποία ἔθετε τὸ βάρος τῆς εὐσεβείας εἰς τὴν ἔκστασιν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν μετὰ τὸν θάνατον, εἰς τρόπον ὥστε διὰ τοῦ «ἐνθουσιασμοῦ», ὁ ὁποῖος ἐτόνιζε κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ παρόντος βίου τὴν ἀξίαν τοῦ προσώπου ἐναντίον τοῦ δικτύου τῶν ἠθικῶν σχέσεων καὶ τῶν κρατικῶν ὑποχρεώσεων καὶ διὰ τῆς ἐπέκεινα τοῦ τάφου δικαιοσύνης τῶν πασχόντων πιστῶν τοῦ θεοῦ, τὸν ὁποῖον κατεκρεοῦργησαν οἱ Τιτᾶνες λόγῳ τῶν εὐεργετικῶν του διαθέσεων, νὰ ἐξουδετερωθῇ κατὰ τὸ δυνατόν ἡ ὁδύνη τοῦ ἐπιγείου κόσμου.

Ἡ συγκέντρωσις αὐτῆ τῆς λυτρωτικῆς ἐλπίδος εἰς τὴν δυνατότητα τῆς τιμωρίας τῶν ἀτασθάλων ὑπὸ τοῦ Διός, ὁ ὁποῖος ἀπεχώρησεν ἐκ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς καὶ εἰς τὴν ἀντιπροσωπευτικὴν πράξιν τοῦ Διονύσου, ὁ ὁποῖος ὡς μόνος θεὸς δὲν κατέφυγεν εἰς τὴν ἀδράνειαν τῆς μακαριότητος, ἀλλ' ἔπασχε παραδειγματικῶς τὴν ταλαιπωρίαν τῶν ὀπαδῶν του, διὰ νὰ τὴν ὑπερβάλλῃ πρὸς χάριν των, μετεκίνησε τελικῶς τὴν θρησκευτικὴν προσοχὴν ἐκ τῶν ἠθικῶν προβλημάτων εἰς τὴν μυστηριακὴν λατρείαν, ἐκ τῶν κοινωνικῶν σχέσεων εἰς τὴν ἰδιωτικὴν σφαῖραν τοῦ προσώπου καὶ ταυτοχρόνως ἐκ τοῦ ἔργου τῶν θεῶν γενικῶς εἰς τὸν ψυχικὸν χῶρον τῆς συγκρούσεως πρὸς τὴν βίαν τοῦ κράτους καὶ τῶν θεολογικῶς ἀπροσδιορίστων ἐξουσιῶν. Ἐκ τοῦ Ὀλύμπου παρατηροῦν ἔκτοτε οἱ ἀθάνατοι, χωρὶς νὰ ταρασσῶνται, τὴν τραγικὴν κάθαρσιν τῶν προσώπων, τὰ ὁποῖα συνετρίβοντο ὑπὸ τῆς ἀνάγκης, διὰ νὰ παρουσιασθῶν ὡς παραδείγματα μιᾶς ἀξιοπρεπείας, τὴν ὁποῖαν δὲν κατέλυεν, ἀλλ' ἐξεθείαζεν ὁ θάνατος. Εἰς τὸ τέλος τῆς παρεμβατικῆς τοῦ πολιτικῆς ὁ Ζεὺς παρακολουθεῖ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ θείου θιάσου τὸν ἀνθρώπινον ἀγῶνα ἐναντίον τοῦ ἀφεύκτου, τὴν ἠθικὴν νίκην τοῦ δικαίου, τὸν ὁποῖον συνέθλιβεν ὁ πανίσχυρος βάνουρος, καὶ σπανίως μόνον λαμβάνει μέρος εἰς τὴν δράσιν, διὰ νὰ ἐπισφραγίσῃ τὴν ἀρετὴν καὶ νὰ τιμωρήσῃ τὴν ἔπαρσιν.

Ἐνῶ εἰς τὴν Ἰωνίαν ἡ διακοπὴ τῶν σχέσεων πρὸς τὴν πατρικὴν παράδοσιν ἐπέτρεψε τὴν μετάθεσιν τοῦ προβλήματος εἰς τὴν πολιτικὴν πράξιν καὶ τὸν ὀρθὸν λόγον χωρὶς ἀναφορὰν εἰς τὸν μυθικὸν κόσμον, ὁ ὁποῖος ἐνεφανίσθη αἰφνιδίως ὡς ὑπόθεσις ἑνὸς παρελθόντος καὶ ἀσυμβιβάστου πρὸς τὰ ἐπίκαιρα πράγματα τρόπου τοῦ σκέπτεσθαι, εἰς τὴν μητροπολιτικὴν Ἑλλάδα συνετελέσθη βαθμιαίως ἡ μετάβασις ἐκ τῆς παντοδυναμίας εἰς τὴν ἀπάθειαν τῶν θεῶν καὶ ταυτοχρόνως ἐκ τοῦ θείου πάθους, ὅπως τὸ ὑπέστησαν ἀντιπροσωπευτικῶς διὰ τοὺς ἀνθρώπους ὁ Διόνυσος καὶ ὁ Προμηθεύς, εἰς τὰ ὀδυνηρὰ κατορθώματα τοῦ ἀποθεωθέντος καὶ τοῦ ἐξηρωϊζομένου ἀνθρώπου. Ὁ θεολογικὸς αὐτὸς δρόμος ὑπῆρξε παράλληλος τῆς σταδιακῆς ἐκπληρώσεως τῶν δημοτικῶν ἀπαιτήσεων, εἰς τὴν προβολὴν τῶν ὁποίων, ὅπως εἶχε συμβῆ καὶ

εἰς τὴν Ἰωνικὴν ἀποικίαν, τὸν σημαντικὸν ρόλον ἐπαιξεν ὁ ἱστιοφόρος κλῆρος ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἀπεφάσισαν νὰ ζήσουν «θαλατουργοῦντες ἐμπορικῶς»¹⁶². Ὅσοι ἐτόλμησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν ἀσφάλειαν τῆς ἐργασίας πρὸς ὄφελος τῶν κτηματιῶν χάριν ἐνὸς ἐπικινδύνου, ἀλλ' ἀνεξαρτήτου βίου, ἐδημιούργησαν διὰ τοῦ κέρδους ἐκ τῆς πειρατείας καὶ τελικῶς τῆς συναλλαγῆς τοὺς πολιτικούς ὄρους τῆς ἐξουδετερώσεως τῶν ἀριστοκρατικῶν προνομίων. Οἱ ναύκληροι ἀπετέλεσαν καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα τῶν μητροπόλεων τὰ ἐποπτικὰ παραδείγματα τῆς ἐλευθερίας, καθ' ὃν χρόνον ὑποκατέστησαν τὴν ἀντικρυσματικὴν ἀξίαν τῶν ἀγρῶν καὶ τῶν βοσκοτόπων διὰ τῆς χρήσεως συναλλαγματικῶν μετάλλων, χαλκοῦ κατ' ἀρχὰς καὶ σιδήρου ὡς πρακτικῶν σκευῶν ἢ ἀναλόγως τοῦ βάρους κατὰ τὸ παλαιὸν ἔθος¹⁶³ καὶ ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ἐβδόμου αἰῶνος π. Χ. εἰς τὴν Ἰωνίαν ἠλέκτρον ἀρχικῶς καὶ τῶν καθαρῶν ἐν συνεχείᾳ συστατικῶν του, χρυσοῦ καὶ ἀργύρου³³. Ἀφ' ὅτου «οἱ παρὰ θάλασσαν ἄνθρωποι μᾶλλον ἤδη τὴν κτῆσιν τῶν χρημάτων ποιούμενοι»¹⁶⁴ ἐδημιούργησαν τὴν νομισματικὴν βάσιν τῆς πόλεως, ἡ πολιτικὴ δικαιοδοσία τῶν κατόχων τῆς ἐγγείου περιουσίας ἀνῆκεν ἱστορικῶς εἰς τὸ παρελθόν.

Ἡ θάλασσα ὁμῶς δὲν συνέβαλεν εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ἀκλήρων μόνον ἐκ τῶν γαιοκτημόνων, ἀλλ' ἐπίσης ἐκ τῆς τυραννίας τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὅποιος ἐπεχείρησε συνήθως ἐξ ὀνόματος τοῦ πρωτεύοντος τῶν θεῶν νὰ τερματίσῃ βιαίως τὴν κοινωνικὴν ἀναστάτῳσιν, εἰς τὴν ὁποίαν κατέληγεν ἡ συγκέντρωσις τῶν ἀγρῶν εἰς χεῖρας τῶν ὀλίγων. Ἡ ἔλλειψις φιλοστοργῶν αἰσθημάτων εἰς τὴν διακυβέρνησιν τῶν ἀνθρώπων μέσῳ ἐνὸς προσώπου, τὸ ὅποion ἀνέλαβεν αὐτοδικαίως ἢ κατόπιν γενικῆς συναινέσεως τὴν εὐθύνην τῆς ἐξουσίας, ὑπῆρξε γενικῶς εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ κύκνειον ἄσμα τῆς πολιτικῆς σταδιοδρομίας τοῦ Διός. Λόγῳ τῆς ἀντιστάσεως, εἰς τὴν ὁποίαν προσέκρουσεν, ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ κράτους ὑπεχρεώθη νὰ προβῇ ἐνωρὶς εἰς μίαν δυναμικὴν διοίκησιν καὶ κυρίως εἰς τὴν δήμευσιν τοῦ ἐλευθέρου χρόνου τῶν ὑπηκόων ἐκ φόβου, μήπως ἡ ἀπραξία ἐγκυμονήσῃ ἐπαναστατικὰ κινήματα: «Περὶ ἀνδρῶν.. ἐκώλυε τοὺς πολίτας δούλους κτᾶσθαι καὶ σχολῆν

ἀγειν, αἰεὶ τινα αὐτοῖς ἔργα ἐξευρίσκων.. ἐστρατεύετο δὲ συνεχῶς καὶ ἦν πολεμικός»¹⁶⁵. Τὴν ἐποχὴν τῆς ὀλοκληρωτικῆς αὐτῆς πολιτικῆς ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς (ὁ Ἀθηναῖος τοποτηρητῆς τοῦ ὁποίου ἐπεχείρησε νὰ κτίσῃ πρὸς χάριν τοῦ τὸν τεράστιον, ἀλλ' ἐξ ἀντιδράσεως μέχρι τοῦ Ἀδριανοῦ ἡμιτελῆ ναὸν ἀνατολικῶς τῆς Ἀκροπόλεως καὶ λόγῳ τοῦ εἰσρέοντος ἀπὸ τῆς θαλάσσης συναλλάγματος ἐκράτησε στάσιν ἀνοχῆς ἐναντι τῶν ναυτικῶν, ἂν καὶ διὰ τῆς φυγῆς καὶ τῶν ἐμπορικῶν τῶν ἀξιῶν ὑπεδάυλισαν τὴν δυσαρέσκειαν ἐναντίον τῆς κρατικῆς του αὐθαιρεσίας καὶ τελικῶς ἐδημιούργησαν τὴν οἰκονομικὴν προϋπόθεσιν τῆς πληθυντικῆς ἐξουσίας) ὁ Προμηθεὺς ἐξεπροσώπησε τὸ δημοτικὸν πάθος. Εἰς τὸν Ὠκεανὸν διὰ τοῦτο ἀπευθύνεται τὸ παράπονον τοῦ καθηλωμένου ἀμύντορος τῶν ἀνθρώπων :

«Ζηλῶ σ' ὀθούνεκα ἐκτὸς αἰτίας κυρεῖς
πάντων μετασχὼν καὶ τετολμηκῶς ἐμοί»¹⁶⁶